

պաւորութիւնը, որուն ենթարկուած էր մասնաւոր Սիւնեաց վարդապետարանը, գրեթէ անջնջելի դրոշմ մը թողուց գրական լեզուին վրայ:

ԺԳ. դարէն վերջ, երբ արդէն ռամկո-րհեր սկսած էր այլ եւ այլ գրուածքներու համար գործածուիլ, մանաւանդ կիլիկեան սահմաններում, վերին Հայաստանի մէջ եւրեցան պատմագիրներ կամ եկեղեցական-

ներ, ոոնք համեմատաբար պարզ, բայց ինկած ու տափակ գրաբարի մը կիրառութեամբ գոհացան, և ԺԳ. դարու կէսէն վերջն ալ լատին հայագէտներ նոր շրջան մը բացին՝ այս անգամ ալ ուրիշ ճամբով մը պղտորելու հայերէն գրաբարը, ինչպէս պիտի տեսնենք յետոյ:

Ե. Ե. Դ.

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՆԱԽՆԱԿԱՆ ՔՐԻՍՏՈՆԷԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ԺԳ. Մարտիրոսիան պատմագիր

Սկսեալ 64 թուականէն մինչև 314 տարին, երկու հարիւր յիսուն տարիներու ընթացքին, մարտիրոսութեան սպանալիքը սաւառնեցաւ քրիստոնեաներուն վրայ. գրեթէ նոյնքան հալածանքի տարիներ եւ դան, որքան՝ խաղաղութեան տարիներ, աւելի կամ նուազ ընմիջումներով: Այսպէս նահատակութիւնը նուիրագործումն եղաւ հաւատքին, սերմը անոր. ու այէտք էր հաւատացեալները պատրաստել ատոր, որպէս փառաւոր փորձի մը, որուն իւրաքանչիւր ոք կրնար ենթարկուած զոհուիլ: Եկեղեցին իր քաջալերութիւնները կը շնորհէր անոնց, որ կը խոստովանէին Յիսուս Բրիտանի. ան կը դատապարտէր ու առնուազն ժամանակի մը համար իր ծոցէն կը հեռացնէր զանոնք, որ բանտարկութեան թշուառութիւնէն կամ չարչարանքի սոսկումէն ընկճուած՝ կը կորսնցընէին իրենց կեանքը տալու պատիւը: Հետեանները ամէն ջանք ի գործ կը դնէին ձեռք անցընելու համար հաւատարացութիւն մը, որուն համար մեծապէս կ'ուրախանային, ինչպէս ամենադժուար յաղթանակի մը առթիւ: Բաց ի գերութիւնէ ու տառապանքէ, անոնք կոչ կ'ընէին բնութեան զգացումին, խոստովանողին աչքին առջև կը բերէին իր կինը, իր գեռատի-

զաւակները, իր ծերունի ծնողքը արտասուալից: Հաւատարացութիւններ յառաջ կու գային զժրախտաբար. 250 ին, խաղաղութեան երկար շրջանէ մը յետոյ, անհամար եղան անոնք. և հետեանքները այս թերացումին անոնց կողմէ, որոնք կոչուեցան «անկեալներ» (lapsi), շատ չարիքներու ծնունդ պիտի տային: Մարգիկ կը տեսնէին զանոնք, որ հալածանքի հոշակումէն սկսեալ, տօնական զգեստներով, մեհեաններուն և կապիտոններուն մէջ կը նետուէին, զիննծօնք ու խուճկ մատուցանելու և ձեռք բերելու հաւատարացութեան վկայադիրը, որ ազատ կեանք կ'ապահովէր իրենց: Տեսնուած են սկզբունքով մարտիրոսութեան դատապարտութիւնը հաստատող հերետիկոսներ և անընդունելի զանազանութիւնները շատ վարպետութեամբ ընդունելու տրամադիր հաւատացեալներ: Յաջ անոնց, քիչ կարեւորութիւն ունէր ըսել. «Կ'երկրպագեմ Ամենաբարձրեալին, կամ թէ կ'երկրպագեմ Արամազդին. ներքին զգացումը կ'ընէր ամէն ինչ»: Եկեղեցին պարտաւոր էր պայքարելու այս ջլատիչ քարոզութեանց դէմ. նա ըրաւ զայն ամենայն կորովով զոր կը պարտադրէ մեծ վտանգ մը:

Քրիստոսի ախոյեանը պարտաւոր էր

ենթարկուիլ տքնութիւններու և պահքի, որոնք իր մարմինը յոգնութեան կը վարձեցնէին ու կը պատրաստէին զինքը կրելու տառապանքները, առանց տկարանալու: Անոնց մասին խօսուած պահուն, մրցական փոխարկութիւններ կը զօրծածուն շարունակ: Ախոյեաններ են անոնք, մարտիկներ. անոնց խոստացուած է մըրցանակը. անոնք կը շահին արմաւենին ու պատքը: Լիտնի ու Կարքեղոնի մէջ սա ռճով կը խօսուի: Հաւատացեալը պարտի զինուած ըլլալ, պատրաստ պատերազմելու:

Անսահման է պարզելը նահատակին. սորբը զոհերու համար վայրկենարար կը բացուի երկինքը. հրեշտակները անոնց հոգիները կը փոխադրեն ծաղիկներով փողփողուն, հակայական վարդենիներով հովանաւոր, բուրումներով թղզուն գրախտը եղեմական: Անոնց մօտաքին՝ Սերբէններուն դունդը կ'ընդունին զիրենք, սքանչացումի ու յաղթանակի ազազակներով, ու թանկագին քարերով պարսպաւոր քաղաքի մը մէջէն զիրենք կը բերէ աստուածային Փրկչի ներկայութեան: Սպիտակահեր երիտասարդը կը թողու որ մօտենան ու համբուրեն զինքը մարտիրոսները, զորս իր տեսութիւնը կը լեցնէ անծանօթ երջանկութեամբ մը: Երբեմն ան՝ իր խիճ ձեռքով կը հաղորդէ զանոնք, պատառ մը մակարդուած կաթով: Այս տեսիլներ կը յայտնէին զբախտի վայելքներն ու չքեղութիւնները այնպիսիներուն, որ եկեղեցոյ մէջ կը լսէին անոնց կարգացուիլը, ինչպէս Աւետարանը, ու այս ընթերցումը կ'ամբարցնէր անոնց սիրտերը:

Դէթ այս խոստումները պէտք էին որ զսպէին սորսուող այն զայրոյթին, զոր կը ներշնչէր հեթանոսներուն անգթութիւնը: «Ես գիտեմ, կը գրէ սուրբ Կիպրիանոս, գիտեմ մեծ թիւ մը անոնց, որ չարիքներու և բռնութեանց ծանրութեան տակ, պիտի տեսչային անմիջապէս վրէժ լուծել: Երանի թէ բան մը չընեն, վասնզի ըսած է Տէրը. սպասեցէք իմ օրուանս, ես պիտի ժողովեմ թագաւորներն ու ազգերը և բարկութեամբս պիտի ընկճեմ զանոնք», նաև՝ «մեր վրէժը պիտի առնուի, ատոր ստուգութիւնէն կու գայ մեր համբերութիւնը»:

Մարտիրոսութեան այս թեկնածուն

ըր կը տեսնուին՝ լի անսահման հաւատքով, ու խոսովայոյզ զաղտնի սորսափներով. «Մահուան հարուածը, իրենք իրենց կը մօտենն անոնք, մեծ չարիք մըն է»: Կամ աւելի, անոնք աւամայ զօղահար կ'ըլլան արջի մը խեղ ծածկամտութեանց առջև նետուելու զաղափարէն, բայց վազը մը, կամ յովազ մը, ընդհակառակն՝ չէր վախցներ զիրենք: Այս քաջութիւնը, հաւատքի վկայութեան համար եռանդուն հոգիներէ զգացուած մահուան այս ծարաւը, պարտ էր երբեմն չափաւորուիլ, ու Եկեղեցին կշտամբեց զանոնք, զորս յանդուգն նախանձախնդրութեան մը զրգումը մղած էր զրգուելու այն խոստութիւնները, զոր այլապէս առանց տկարանալու կրեցին անոնք:

Հովիւներու խօսքէն զատ, հաւատացեալներու միջև՝ Աստուծոյ հրամաններն ու խոստումները յիշեցնելու համար՝ չըջան կ'ընէին փոքրիկ ճառեր, կարճ ու ազգեցիկ ձևի մը տակ: Այս շարադրութիւններէն մի քանին հասած են մեզի. տեսակ մը մասնաւոր քրիստոնէականներ, ուր ընդարձակօրէն օգտագործուած են Ս. Գրոց բնագիրները: Պատուէրներուն կցուած են Հին Ուխտի հերոսական մարտիրոսներուն օրինակները. Եօայի, Երբայեցի երեք մանկունքն ի հեօյին, Դանիէլ՝ առիւծներու մէջ, Զաքարիա. Եղիազար, Մակարեանք ու իրենց մայրը: Բաւական չէր զրելը, վասնզի բազմութիւ անուանի պէտք ունէին խրախուսուելու. զհետնադամբաններն ալ տեսակ մը պատկերաւոր գիրքեր դարձան, միշտ յայտագրուած, հաւատացեալներուն սորվեցնելու համար Հին Օրէնքի սուրբերուն յաղթանակը:

Թրգմ. Զ. Վ.

ԽՈՐՀԱՆՈՒՄԻ ԵՒ ԽՈՍՏԳ

Վիսաքանուքեան միջ յաղթելը երջանկութեան չի ծառայեր:

*

Երբ երաժշտութիւնը մեր կեանքին միջ մտնէ՝ կարեւորութիւն չունի ձայն չունենալը: Երբ միայն մեր ձայնը ցուցնելու համար երգենք՝ երգը կը ստորհամայն:

*

Իշխել ուզողը սուս չի վախաւար: